

УДК: 821.161.2 : 82-84

Наталія Зубець
кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри української мови Запорізького
національного університету
(Запоріжжя, Україна)
e-mail: zubetsno@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0498-9736

ФУНКЦІЙНА І ПРАГМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АФОРИСТИЧНО СТРУКТУРОВАНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «МІСЯЧНА РОСА»)

У статті розглянуто функційно-прагматичні особливості письменницьких афоризмів, що існують як окремий жанр, поза художнім контекстом. Матеріалом дослідження є афористично структуровані висловлювання популярного сучасного письменника Мирослава Дочинця.

Ключові слова: афоризм, афористично структуроване висловлювання, жанрові форми афоризмів, прагматичні настанови, функції.

В статье рассмотрены функционально-прагматические особенности писательских афоризмов, существующих как отдельный жанр, вне художественного контекста. Материалом исследования послужили афористически структурированные изречения популярного современного писателя Мирослава Дочинца.

Ключевые слова: афоризм, афористически структурированные изречения, жанровые формы афоризмов, прагматические установки, функции.

Natalia Zubets. Functional and pragmatic characteristics of aphoristically structured statements of Myroslav Dochynets (based on the example of the collection "Moon Dew").

Aphorisms are short, precise, original statements that were folk at first, and became individual later; they appeared at the early stages of the formation of verbal-speech art. There are many classifications in modern aphoristic study. One of them distinguishes two types of statements: those that were formed as a separate genre (independent aphorisms); those that arose in artistic, scientific, journalistic texts (contextual aphorisms). Ukrainian researchers are actively researching the entire aphoristic massif: I. Gnatyuk, V. Zhayvoronok, V. Kalashnik, N. Sharmanova, M. Filon and others.

Today, taking into account the development of the issue of anthropocentric approach in linguistics, the aphoristic work of the prominent Ukrainian writers of the twentieth century B. Grinchenko, U. Samchuk, I. Wilde, O. Gonchar, P. Zagrebely, who had been able to condense and transfer their colossal life experience, observation and to demonstrate the creativity of thinking, has already been considered in Ukrainian linguistics (works by N. Zubets, N. Sharmanova, T. Shevchenko, T. Yurchenko and others). This research aims to consider the functional and pragmatic peculiarities of the aphoristic statements of the popular modern writer M. Dochynets on the example of his collection "Moon Dew", in which 1300 specimens are provided – aphorisms, "the crumbs of life", miniatures. Under the aphoristic structured statement, we understand the author's statement, in which the finished thought of the instructive or affirmative character (mainly of meaningful subjects, of deep, witty or even paradoxical content) is expressed in the summary, generalized, stylistically exquisite, highly artistic form.

The application of the methods of linguistic and stylistic interpretation and contextual, pragmalinguistic analysis of the actual material made it possible to distinguish between the six main functions that are appropriate to the aphoristically structured statements of M. Dochynets, the communicative and aesthetic ones are principal among them, as well as closely related potential pragmatic guidelines (up to 10), which affects the choice of proper linguistic stylistic means. M. Dochynets's statements have all the features inherent in classical aphorism, but the content load, emotional expression, achieved through the use of relevant linguistic and expressive means, makes it possible to speak of them as a completely unique, original and artistic phenomenon.

Key words: aphorism, the aphoristically structured statement, the genre forms of aphorisms, pragmatic guidelines, functions.

Мова відображає духовне життя, інтелектуальну й мисленеву діяльність людини за допомогою слів, стійких висловів, що являють собою, за відомим твердженням О. Потебні, «згущення думки», мають досконалу форму й дістали назву «афоризми». Вони створювалися всіма народами уже на ранніх етапах словесно-мовленнєвого мистецтва, спочатку фольклорного, а згодом індивідуаль-

но-авторського характеру. Відтак у сучасній афористиці виокремлюють два різновиди висловів: ті, що сформувалися як окремий жанр (самостійні афоризми); ті, що виникли в художніх, наукових, публіцистичних текстах (контекстні афоризми). Дослідження всього афористичного масиву активно здійснюють українські науковці: І. Гнатюк, В. Жайворонок, В. Калашник, Ж. Колоїз, Н. Шарманова, М. Філон та інші.

Мова є важливим фактором у розкритті творчої індивідуальності письменника, де враховують такі її властивості, як творчий характер, функціональна спрямованість, відображення авторського бачення світу. На сьогодні в українському мовознавстві вже розглянуто афористичний доробок видатних українських письменників ХХ ст. (Б. Грінченка, У. Самчука, І. Вільде, О. Гончара, П. Загребельного), які зуміли сконденсовано й оригінально передати свій величезний життєвий досвід, спостережливості (праці Н. Зубець, Н. Шарманової, Т. Шевченко, Т. Юрченко та ін.). Зважаючи на розроблення проблеми антропоцентричного підходу в мовознавчій науці, залишаються недостатньо дослідженими питання афористичних надбань наших сучасників, зокрема одного з найяскравіших письменників Мирослава Івановича Дочинця (нар. 1959 року), творчість якого зосереджує в собі важливі соціальні, моральні, естетичні ідеали сучасності, виявляє глибину думки та гостроту світосприйняття. Творчий доробок М. Дочинця останнім часом активно досліджується мовознавцями, зокрема – фразеологічні багатства, а саме: паремії та компаративні фразеологізми в мові його художніх творів [Вегеш 2015; Гурська 2015; Яцьків 2016].

Нашу увагу привернули авторські витончені й художньо досконалі вирази, що характеризуються глибокою внутрішньою правдою і всебічним філософським осмисленням. Мета дослідження – розглянути функційно-прагматичні особливості афористичних висловлювань М. Дочинця на прикладі збірки «Місячна роса». У роботі використано метод лінгвостилістичної інтерпретації, контекстуальний метод, прагмалінгвістичний аналіз фактичного матеріалу.

Оскільки в мовознавчій науці поки що немає загальноприйнятого розуміння афоризму, враховуючи тенденцію щодо сприйняття його як висловлювання і як особливого виду тексту, що мають комунікативну спрямованість, вважаємо, що в контексті нашої розвідки на основі наявної теорії доцільно сформулювати робоче визначення афористично структурованого висловлювання. Під ним розуміємо авторське висловлювання, в якому стисло, узагальнено, в стилістично вишуканій, високохудожній формі виражається завершена думка повчального чи стверджувального характеру, переважно значимої тематики, глибокого, дотепного чи навіть парадоксального змісту.

Мирослав Дочинець – автор новел, публіцистичних циклів, романів. Упродовж останніх двадцяти років письменник був удостоєний чималої кількості відзнак і нагород як регіонального, так і всеукраїнського масштабу, що свідчать про його вагомий внесок у розвиток української літератури. У загальній художній практиці особливе місце займає і мовотворчість М. Дочинця. Дослідники його прози відзначають такі провідні складники авторського стилю письменника, як метафоричність, бездоганне чуття мови, досконале володіння засобами словотворчого увиразнення, афористичність. Як носій і творець національної мови, він збагачує її новими значеннями та відтінками значень, новими виразами [Вегеш 2015; Гурська 2015; Яцьків 2016].

Окрему сторінку творчості М. Дочинця становить афористичний набуток, завдяки якому митець прокладав шлях до вершин художньої майстерності, бо, як стверджує письменник В. Голобородько, афоризм є «добре відредагованим романом» [Афоризми 2015, с. 2]. Закоханий у Закарпаття, обізнаний зі звичаями земляків і багатствами рідної мови М. Дочинець завжди записував приповідки закарпатського краю, розміщував їх у пресі як журналіст-газетяр, а згодом уводив у художні твори. Багаторічна журналістська діяльність, життєва спостережливості посприяли виробленню лаконічної, «густої й відшліфованої» [Хланта 2009, с. 11] манери письма, вмінню висловлюватися у стислих і легких для запам'ятовування афористичних рядках, тому з часом М. Дочинець сам почав створювати короткі, влучні, глибинно-дотепні вислови, мініатюри про величне й мізерне, красиве й потворне, печальне і смішне, що мають формульний характер і виконують різноманітні функції (комунікативну, номінативну, естетичну, директивну, дефініційно-оцінну, кумулятивну), як-от: *Поцілунки – це те, що лишилося від райської мови* [Дочинець 2012, с. 13], *Роби свою справу терпляче, смиренно і чесно. Це можуть не побачити люди, але обов'язково помітить Бог* [Дочинець 2012, с. 49], *Жінка – як морозиво. Спочатку холодна, потім тане, а потім – липне* [Дочинець 2012, с. 59], *Наше Закарпаття – особливий край. Тут краса застигла у своєму згустку* [Дочинець 2012, с. 111]. Про цю грань своєї письменницької діяльності М. Дочинець сказав так: «Ріка життя приносить нам живі краплини радості. Зоряне небо засіває в наші серця золоті крихти одкровенень. Вітри долі навіюють думки-істини, сумніви, іронію і печаль... Ми все це ревно збираємо, щоб залишити по собі – як слабенькі відблиски душі в інших душах» [Дочинець 2012, с. 2].

З середини 90-х років М. Дочинець видав чотири книги афоризмів – «Роса на фігових листках» (1995), «Дами і Адами» (2002), «Аукціон зубочисток» (2007), «Місячна роса» (2012). Викладені в

них думки-образи спонукають до роздумів, розширюють уяву читачів. Невипадково їх назвали «зубочистками для мозку». Поціновувачі цієї грані таланту письменника «нагородили» його титулом «закарпатський король афоризмів» [Горинь 2014, с. 136].

У збірці «Місячна роса» вміщено 1300 афористично структурованих висловлювань, які автор у підзаголовку визначає як афоризми, окришини життя, мініатюри. Усі вони існують поза контекстами як окремих жанр, мають самостійну цінність. Беручи до уваги різноманітність форм, структури, зважаючи на прагматичні настанови обраних одиниць (констатація, застереження, естетичний вплив, спонукання, несподівана аргументація, докір, порада, передбачення тощо), вважаємо за доцільне означити їх як афористично структуровані авторські висловлювання.

В афористиці виокремлюють різні жанрові форми: прислів'я і приказки, філософські сентенції, парадокси, узагальнення, побажання, тости тощо. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує чимало прикладів трансформації, перефразування прислів'їв і приказок, які є порадами, застереженнями, як-от: *Не клич голодного хліба різати* [Дочинець 2012, с. 8], *Із двох лих він вибирає те, яке ще не пробував* [Дочинець 2012, с. 15], *Старість – це добре забута молодість* [Дочинець 2012, с. 30], *Сміється той, хто не останній* [Дочинець 2012, с. 32], *Не така жінка страшна, як себе малює* [Дочинець 2012, с. 34]; видозміни чи обіграння класичних фразеологізмів, наприклад: *Його водили за ніс, а він дивився на це крізь пальці* [Дочинець 2012, с. 25], *Як свято я не вірю вам!* [Дочинець 2012, с. 25], *Звисока можна поглядати й на тих, у кого лежиш під п'ятою* [Дочинець 2012, с. 27], *Кому цікавий Ахіллес без п'яти...* [Дочинець 2012, с. 31]. У таких прикладах поєднуються комунікативна, номінативна, кумулятивна функції.

Власні життєві спостереження М. Дочинець констатував у філософських міркуваннях щодо найголовніших людських цінностей (життя, доля, кохання, знання, мова), використовуючи при цьому прийом антитези, зіставлення, гру слів тощо: *Усіх нас об'єднує одне: ми любимо, щоб нас любили* [Дочинець 2012, с. 4], *Будь-яка недомовленість працює на користь брехні* [Дочинець 2012, с. 7], *Кожна війна чи революція породжує не стільки загублене покоління, скільки розгублене* [Дочинець 2012, с. 7], *Кожен крок Ісуса значущий, кожне слово – віще. Цього досить, щоб слідкувати за власними кроками й словами* [Дочинець 2012, с. 45], *Гріх більший учитель, ніж чеснота. Гріх дає уроки втіхи і каяття, тоді як чеснота – лише втіхи* [Дочинець 2012, с. 46], *Є одне місце, де ніколи не ступала нога людська. Це душа. Бережить свої заповідники* [Дочинець 2012, с. 28], *Інколи здається, що письменник – це посередник між людьми і Богом, який відчайдушно намагається примирити святе і грішне або навіть святе у грішному...* [Дочинець 2012, с. 42].

Інколи письменницькі розмірковування втілюються в короткому афоризмі-передбаченні, які переростають у розлогі узагальнення, пор.: афоризм *Слава, як і грип, рано чи пізно закінчуються* [Дочинець 2012, с. 42] і мініатюра «Слава»: *Спочатку він довго мріяв про славу. Потім довго до неї йшов. Потім вони йшли поряд. Потім він зупинився, а слава пішла вперед. Потім він схаменився і кинувся за нею. Біг з останніх сил. Потім вона зупинилася і зачекала на нього. Нарешті він наздогнав її. На якусь мить вони порівнялися і зупинилися. На цвинтарі* [Дочинець 2012, с. 42]. Іронічність, наявна в цих прикладах, змушує читача не тільки посміхнутися, а й замислитися. Загалом же такі афористичні висловлювання виконують директивну, дефініційно-оцінну функції.

Самобутній, глибинний зміст закладений у парадоксальних афоризмах М. Дочинця, які є порадами або застереженнями для читача, наприклад: *Кохання набагато жорстокіше, ніж некохання* [Дочинець 2012, с. 13], *Нас псують слова* [Дочинець 2012, с. 27], *У 6 років любиш усіх людей; у 16 – усіх жінок; у 26 – учишся любити одну жінку; у 36 – учишся любити себе, у 66 – усіх людей* [Дочинець 2012, с. 36], *Прозрів до усвідомлення своєї сліпоти* [Дочинець 2012, с. 43], *Ми починаємо вмирати з того часу, як починаємо дорослішати* [Дочинець 2012, с. 13], *Людство смертне. Людина – ні. Смерть інших ми спостерігаємо. Свою – ніколи* [Дочинець 2012, с. 48]. Досить оригінальні в цій групі – короткі однослівні висловлювання (*Віросподівання* [Дочинець 2012, с. 7]) або метафоричні словосполучення (*Тепловідача сердець* [Дочинець 2012, с. 8], *Свобода спокою* [Дочинець 2012, с. 9], *Сірятина мозку* [Дочинець 2012, с. 23], *Келих надії* [Дочинець 2012, с. 110], *Акустика часу* [Дочинець 2012, с. 131]). Парадоксальні афоризми М. Дочинця збудовані на основі таких стилістичних фігур, як оксиморон (*Немає нічого вузького, ніж широкі горизонти* [Дочинець 2012, с. 23], *Любов – це слабкість. Але слабкість сили* [Дочинець 2012, с. 35], *Любов – це рай і пекло для власного користування* [Дочинець 2012, с. 38]), параномазія (*Хлібороб. Хлібороб. Раб хліба* [Дочинець 2012, с. 7], *Задумки без думки* [Дочинець 2012, с. 125]). У цих висловлюваннях читача вражає несподівана аргументація, зіставлення. Їм притаманна функція руйнування стереотипного мислення, тобто директивна.

Прагматична настанова передусім на естетичний вплив об'єктивована у прикладах побажань і тостів від М. Дочинця: *Скільки б ти не жив, але живи в здоров'ї* [Дочинець 2012, с. 59], *Дай Боже вам здоров'я і щастя! ...І машину дров, бо зима на носі* [Дочинець 2012, с. 102], *Хліба вам однолітнього, вина многолітнього, миру вічного* [Дочинець 2012, с. 131], *Новорічне: більше нових радощів і менше*

старих прикроців! [Дочинець 2012, с. 131], *Тримаймося, як цвяхи в дошці, / Тулімося, як огірки в бочці, / Любімося, як коти в марті – / Бо ми того варті* [Дочинець 2012, с. 132]. Такі висловлювання мають філігранно відточену форму, легко запамятовуються, дають можливість читачеві відчутти красу людського мислення, виконують комунікативну, номінативну та естетичну функції.

Вислови М. Дочинця мають усі риси, притаманні класичному афоризму (узагальненість, позачасовий характер, лаконізм, влучність, спонукальність), але змістове навантаження, емотивна експресія, що досягається за допомогою релевантних мовно-виражальних засобів, дає можливість говорити про них як про абсолютно виняткове, самобутнє й оригінальне художнє явище.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Афоризми відомих українців* (2015). Харків : «Фоліо», 31 с.
2. Вегеш, А. (2015). Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». [В:] *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 19. Ужгород, с. 17-19.
3. Горинь, В. (2014). «І відкіля ти взявся у нас такий?» : штрихи до літературного портрета Мирослава Дочинця. [В:] *Дзвін*. № 6. с. 135-141.
4. Гурська, Д. (2015). Біблійні паремії у мовотворчості Мирослава Дочинця як когнітивний засіб осмислення мовної картини світу. [В:] *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Серія : Філологічна. Вип. 12. Кам'янець-Подільський, с. 83-87.
5. Дочинець, М. (2012). Місячна роса. Мукачево : Карпатська вежа, 174 с.
6. Хланта, І. (2009). «Письмо густе й відшліфоване». До 50-річчя від дня народження Мирослава Дочинця. [В:] *Срібна земля*. Закарпатська газета для тих, хто думає. №25(732). 5 вересня. с. 11.
7. Яцьків, М. (2016). Семантичні особливості компаративних фразем у романі Мирослава Дочинця «Горянин». [В:] *Лінгвістичні дослідження*. Вип. 41. Харків, с. 145-149.

УДК: 811.161.2'373:811.161.2'373.7

Ірина Іншакова
кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри української мови Криворізького
державного педагогічного університету
(Кривий Ріг, Україна)
e-mail: irina.inshakova@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8165-0683

Артур Іншаков
кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної освіти Криворізького
державного педагогічного університету
(Кривий Ріг, Україна)
e-mail: artur.inshakov@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6541-6918

ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЬОРОНОМЕНІВ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

У статті досліджено фразеологізми із кольорокомпонентом, зафіксовані в літературних і діалектних фразеологічних джерелах української мови, подано їх значення, можливі варіанти. На матеріалі фразеологізмів із компонентом-кольоративом розглянуто семантичні трансформації компонентів, виявлено найчастіше згадувані найменування кольорів, найбільш типові контекстуальні значення трансформованих компонентів. З'ясовано, що семантично трансформуються переважно традиційні назви кольорів.

Ключові слова: фразеологізм, компонент, кольорономен, семантика, кольоратив, лексема.

В статье исследованы фразеологизмы с цветокомпонентом, зафиксированные в литературных и диалектных фразеологических источниках украинского языка, даны их значения, возможные варианты. На материале фразеологизмов с компонентом-колоративом рассмотрены семантические трансформации компонентов, выявлены наиболее часто упоминаемые наименования цветов, наиболее типичные контекстуальные значения трансформированных компонентов. Установлено, что семантически трансформируются преимущественно традиционные названия цветов.